Cevat Geray'ın Akademik Yaşamı ve Kentbilim Anlayışı

Bülent Duru, Bağımsız Araştırmacı, e-posta: durubulent@gmail.com

Bu yazı yakın zamanda aramızdan ayrılan Cevat Geray'ın kişisel yaşamında, toplumsal olaylarda, siyasal gelişmelerde, akademik çalışmalarda durduğu yeri ve eriştiği noktayı, beslendiği kaynaklar, esinlendiği kişiler ve önemli dönüm noktaları ile birlikte anlama çabasını yansıtmaktadır.

1930 yılında İstanbul'da doğan, 1956 yılında SBF'ye asistan olarak giren Cevat Geray sayıları giderek azalan Cumhuriyet dönemi akademisyen kuşağının son temsilcilerinden biriydi. Uzun yıllara yayılan çalışmaları, araştırmaları, dersleri, konferansları ile Türkiye'de çağdaş kentbilimin öncüleri arasına giren Geray, Ernst Reuter, Fehmi Yavuz ve Ruşen Keleş ile birlikte kentleşmeyi teknik yanlarının ötesinde toplumsal, siyasal, ekonomik boyutlarıyla ele alacak SBF şehircilik kürsüsünün kurucularındandı.

Ernst Reuter'den sonra şehircilik alanında ilk Türkçe yapıtını veren Fehmi Yavuz'un kitabını düzelterek (Özberk, 2016) akademik yaşamına başlayan Geray, Şehircilik kürsüsünde kentleşme, yerel yönetimler, kırsal gelişme ve kooperatifçilik konularında çalışmalarda bulundu. Kamu kurumlarında görevler alması, 1402'lik olarak okuldan atılması ve Mersin Üniversitesi'ne gitmesi gibi ara vermeler olsa da, yaşamını yitirene, 23 Temmuz 2018'e dek SBF'deki uğraşılarına devam etti.

Her ne kadar Şehircilik kürsüsünde akademik yaşamına kırsal gelişme ve kentleşme konularıyla başlasa da, ortaya koydukları bu alanla sınırlı kalmadı, zaman içinde ilgi alanını genişleterek, dönem içindeki yönetsel ve siyasal gelişmelere koşut olarak, halk eğitiminden afet yönetimine kadar farklı alanlarda ürünler verdi.

Kentleşme, imar planlaması, bölgesel gelişme, bölge planlaması, kırsal gelişme, toplum kalkınması, afet yönetimi, çevre politikası, halk eğitimi, halk katılımı, gecekondu, konut, göçmenler, yerel yönetimler, belediyeler, köy yönetimi, yerel yönetim birlikleri, kent toprakları, toprak reformu, belediyecilik eğitimi, kıyı politikası, trafik, otopark, kooperatifçilik, sosyal hizmetler ve halk katılımı konularında araştırmalar yaptı, kitaplar yazdı, makaleler yayınladı, dersler verdi, etkinliklerde bulundu. Bu kadar geniş bir alanda çalışmalarını sürdürmesinde Türkiye ve dünyanın geçirdiği değişimin yanı sıra yaşamının aldığı doğrultunun da payı bulunmaktadır.

Duru B (2018). Cevat Geray'ın Akademik Yaşamı ve Kentbilim Anlayışı. *Mülkiye Dergisi*, 42 (3), 455-462.

Çalışmalarını Yönlendiren Dönüm Noktaları

1973 yılında Ruşen Keleş ve Fehmi Yavuz ile kentleşme alanındaki ilk ders kitaplarından biri olan Şehircilik'i kaleme alan Geray'ın üzerinde durduğu her bir sorunun, çalıştığı her bir konunun, ortaya koyduğu her bir yapıtın ardında önemli dönüm noktaları olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin kırsal gelişme, köy sorunları ve toplum kalkınması ile uğraşmasında zamanında Rize'nin İkizdere ve Antalya'nın Gündoğmuş ilçelerinde kaymakam vekilliği yapmasının ve hocası Fehmi Yavuz'un çalışmalarının katkısı vardır. Halk eğitimi konusuna eğilmesinde 1960 Darbesi'nin ardından kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanlığı yapan Fehmi Yavuz'un Özel Kalem Müdürlüğü'nde bulunması yönlendirici olmuştur (Adıgüzel, 2017: 253-254). Konut sorunu ve kooperatiflerle ilgilenmesinde zamanında bitirme tezini konut alanında hazırlaması (Özberk, 2016) ve 1980 sonrasında 1402 sayılı yasayla atılmasının ardından Kent-Koop ve Türkkent'te çalışmaya başlamasının etkisi olmuştur.

Akademide Esinlendiği Kaynaklar

Cevat Geray'ın kentleşme politikası, kırsal gelişme, yerel yönetimler ve çevre sorunları konularını ele alış biçimini ve akademi dünyasına katkılarını yalnızca kendi becerisine, donanımına, çalışmasına bağlamak yanlış olur: Onu 1940'larda yeni yeni oluşmaya başlayan bir geleneğin önemli temsilcilerinden biri olarak değerlendirmek gerekir. Kentleşmeyi, mekâna ilişkin sorunları yalnızca teknik bir konu olarak algılamayan, toplumsal, siyasal, hukuksal, ekonomik boyutlarını da kavrayan daha geniş bir bakışa sahip olan bu anlayışın temellerini 1935 yılında Nazi Almanyası'nın baskıcı uygulamalarından kaçan Ernst Reuter atmıştır.

Dönemin Siyasal Bilgiler Okulu Müdürü Emin Erişirgil'in Ernst Reuter'in Türkiye'ye gelmesini ve SBF Şehircilik kürsüsünün kurulmasını sağlayan kişi olduğu söylenebilir. Erişirgil şehircilik konusunun Okulda okutulmasının iyi olacağını düşünüp Alman şehircilik uzmanı Martin Wagner'i bu konuda konferanslar vermek üzere Türkiye'ye çağırır. Konferansların çok ilgi görmesi üzerine önce Wagner'e şehircilik dersi vermesi teklifinde bulunur, ancak kendisinden olumlu yanıt alamaz. Sonra, Berlin'de bir süre talebe müfettişliği yapan Cevat Dursunoğlu aracılığıyla Reuter'e aynı öneride bulunur. Reuter'in kabul etmesiyle birlikte de SBF'de şehircilik kürsüsünün temelleri atılmış olur (Yavuz, 1968: 135, 136; Barclay, 2012: 87).

Fehmi Yavuz, 1972 yılında Mülkiyeliler Birliği tarafından yayınlanan "Anılarım" başlıklı kitabında Reuter'in Türkiye'ye gelişini şu satırlarla anlatır:

> Mülkiye'nin ilk Şehircilik profesörü, Batı Berlin Belediye Başkanı iken 29 Eylül 1953'de ölen Ernest Reuter'dir. Bunun öyküsünü SBF Dergisi Cilt: XXIII, Eylül 1968, No:3'te yayınlanan makalemde dile getirmiş bulunuyorum. Reuter' in Magdeburg Belediye Başkanı iken, Sosyal Demokrat Partisi Milletvekili olarak, Parlamento'ya girdiğini, Hitler'in iktidara gelmesinden sonra 2 kez Temerküz Kampına götürüldüğünü, 3. kez girme tehlikesi başgösterince, dostlarının da baskısı sonucu, Almanya'dan ayrılmak zorunda kaldığını (kendi anlatımıyla, cebindeki 5 Markla, vahşi hayvanlardan kaçar gibi) Hollanda'ya geçtiğini, Türkiye'ye önce tarife uzmanı olarak 1935'te geldiğini; Siyasal'da Şehircilik okutmağa 1938-39 ders yılında başladığını orada ayrıntılı biçimde anlattım. (Yavuz, 1972: 101).

Reuter sanıldığının aksine Yahudi değildir, sosyalist görüşleri nedeniyle baskıdan kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. Reuter'in Şehircilik ve Belediye Maliyesi derslerini okuttuğu dönemde Fehmi Yavuz'un İktisat ve Maliye asistanı olarak Mülkiye'ye kaydolması, Almanca bilmesinin de sayesinde, bir makalesinin çevirisine girişerek Ernst Reuter ile çalışmaya başlaması (Yavuz, 1972: 101, 102; 1981: 19, 20) ile SBF'deki Şehircilik kürsüsünün ilk adımları atılmıştır. Geray'ın kürsüye katılmasında da Fehmi Yavuz'un derslerini sevmesi ile alana ilgi duymaya başlamasının etkisi bulunmaktadır (Can ve Tercan, 2005: 5).

Reuter'in Etkileri

1938-1946 yılları arasında Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde şehircilik derslerini vererek İskân ve Şehircilik Ensitüsü'nün kurulmasının temellerini atan Reuter'in Türkiye'de kentleşme konularını teknik boyutun ötesine taşıyan kişi olduğu söylenebilir. Ruşen Keleş bu durumu *"Ernst Reuter, 1938-1939 ders yılında Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulu'nda Şehircilik, Yerel Yönetimler ve Belediye Maliyesi gibi dersleri okutmağa başladığında, Türkiye'de hiçbir yüksek öğretim kurumunda, Kent Yönetimi'nin ve Planlaması'nın ekonomik ve sosyal yönleri, ayrı ayrı dersler olarak okutulmuyordu."* biçiminde anlatmaktadır (1994: 45). Bu yaklaşım yalnızca SBF ile sınırlı kalmamış, zaman içinde Türkiye'nin başka yerlerindeki, başka fakültelerindeki akademisyenler de kentleşme ve siyaset arasındaki bağı göz önünde bulunduran çalışmalar ortaya koymaya başlamışlardır. Bugün söz konusu anlayışın temsilcileri yalnızca siyaset, kamu yönetimi gibi sosyal bölümlerde değil, mimarlık, mühendislik, şehir planlaması gibi daha teknik okullarda da bulunmaktadır. Bir anlamda Reuter'in, çok geniş yayılım olanağına sahip olmasa da, önemli temsilcileri sayesinde önceleri tabu olarak görünen pek çok sorunun mekân ile olan ilişkisi incelenebilmiştir. Geray'ın toplumsal, ekonomik, siyasal gelişmelere yaklaşımı ile kentleşme ve çevre sorunlarını kavrayış biçimi de bu anlayışın izlerini taşımaktadır.

yaşamının yalnızca kuramsal çalışmalarla sınırlı kalmamasında, kent ve çevre alanında ayrıca önemi bulunan uygulama aşamasına özel önem vermesinde, buralarda edindiği deneyim ve gözlemlerinin etkili olduğuna kuşku yok.

Bir yandan özgürlükçü, toplumcu, siyasal yönelimleri, bir yandan da akademik ilgi alanı nedeniyle insan hakları, kentleşme ve çevre alanındaki dernekler, vakıflar, odalar ve diğer sivil toplum örgütleriyle yakın ilişkiler kurmuş, hatta bunlardan bazılarının kurucusu, bazılarının yöneticisi, bazılarının da aktif destekçisi olmuştur. Kentleşme ve çevre alanındaki çalışmaların uygulamaya ilişkin boyutlarının önemli olmasından dolayı da ülkenin hemen her yerindeki yerel yönetim birimleriyle, sivil toplum örgütleriyle alana ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini paylaşmıştır.

Geray'ın Kentleşme ve Çevre Alanına Yaklaşımı

Reuter öncülüğünde kurulan Şehircilik kürsüsü geleneğine uygun biçimde belediye sosyalizminden etkilenen Geray, güçlü yerel yönetimleri, planlı kentsel gelişmeyi, çevreye duyarlı yerleşimleri önermiş, bu yönde atılacak adımların katılımcılığı sağlayacak, dar gelirlileri koruyacak biçimde geliştirilmesini savunmuştur.

Araştırmalarında, yayınlarında, derslerinde ve konferanslarında kent ve çevreye ilişkin sorunlara çözüm olarak getirdiği önerilerin özünde toplum yararının sağlanması ve bireysel çıkar ile kamu yararı arasında denge sağlanması bulunmaktadır. Çalıştığı alanlarda ortaya koyduğu yapıtlar incelendiğinde aslında hepsinin aşağıda ana hatlarıyla yer verilen ilkeler uyarınca biçimlendiği görülecektir:

Kentleşme Politikası: Kentsel gelişmenin düzenli ve planlı biçimde gerçekleşmesini, imar planlarının uygulanmasındaki sorunların ortadan kaldırılmasını, kentleşmenin ülke çapına dengeli biçimde dağılmasını savunmuştur.

Kent Toprakları: Kentleşme politikasındaki sorunların özünde toprağın yanlış kullanılmasının bulunduğundan hareket ederek, kentsel toprakların toplum yararına değerlendirilmesini, toprağın yerel yönetimlerin ve kamunun elinde kalmasını, arsa stokunun artırılmasını, arsa spekülasyonunun önlenmesini, kent topraklarındaki değer artışının vergilendirilmesini ve kentsel rantların kamuya kazandırılmasını vurgulamıştır.

Konut Sorunu: Dar gelirlilerin konut gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik politikaların geliştirilmesine önem vermiş, bu yolda toplu konutun

özendirilmesini, konut kooperatiflerinin desteklenmesini ve kendi evini yapana yardım yönteminin izlenmesini önermiştir.

Kırsal Gelişme: Bölgelerarası dengeli gelişmenin sağlanmasının kentsel ve kırsal sorunların çözüm yolunun başlangıcı olduğundan hareket ederek kırsal ve kentsel yerleşmelerin birbirini bütünleyen biçimde ele alınmasını, toprak mülkiyetinin toplum yararına kullanılmasını, tarım topraklarının korunmasını, çiftçinin topraklandırılmasını, toprak reformu yapılmasını ve tarım topraklarının toplulaştırılması gereğini dile getirmiştir.

Yerel Yönetimler: Kentsel ve çevresel politikaların yaşama geçirilmesinde ve halkın yönetime katılmasında kilit rol oynayan yerel yönetimlere özel önem vermiş, bu yolda yerel yönetimlerin yönetsel ve akçal açıdan özerk olmasını, özgelirlerinin artırılmasını, yönetimde katılımın sağlanmasını, kent topraklarının yerel yönetimlerin elinde kalmasını, yetki, gelir ve sorumluluk açısından aralarında farklılaşmaya gidilmesini, idari vesayetin dengeli olmasını ve birlik kurmalarının özendirilmesini benimsemiştir.

Çevre Politikası: Kentleşme politikalarının ve çevre sorunlarının birlikte ele alınmasından yola çıkarak kentsel gelişmenin çevreye zarar vermemesini, kıyıların korunması ve halka açılmasını, doğal varlıkların toplum yararına değerlendirilmesini, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını, çevre için eğitimin yaygınlaştırılmasını önemli görmüştür.

Siyasal, Toplumsal Gelişmelerdeki Duruşu

Toplumsal olaylarla yakından ilgilenmiş, demokratik kitle örgütleriyle yoğun ilişkiler kurmuş, özellikle SBF Dekanlığı ve Mülkiyeliler Birliği Başkanlığı sırasında kaçınılmaz olarak siyasal çatışmaların ortasında yer almıştır. 1980'lerde Aydınlar Dilekçesi'ne adını yazdırmış, 1402'lik olarak okuldan atılmış, 12 Eylül döneminde kapatılan Türk Dil Kurumu yerine açılan Dil Derneği'nin başkanlığını yapmış, 1986'da açılan İnsan Hakları Derneği'nin (İHD) 98 kurucusundan biri olmuş, Sivas Katliamı'nda Madımak Oteli'nde yanma tehlikesi geçirmiş, 2002'de arkadaşlarıyla birlikte Bağımsız Cumhuriyet Partisi'nin (BCP) kuruluşunda yer almıştır.

Türkiye'nin belki de en çalkantılı döneminde, 1977-1982 yılları arasında yaptığı dekanlık görevi ile Efsane Dekan olarak anılmaya başlamıştır. Üniversite üzerinde ağır baskıların olduğu bu dönemde demokratik bir yönetim anlayışı sergileyerek Okulu ve öğrencileri polis şiddetinden koruyabilmiş, eğitimin durdurulmaması için yoğun çabalar göstermiştir.[2]

Sol kesimden gelen bir akademisyen olduğu halde yalnızca kendi görüşündeki aydınlarla, akademisyenlerle bağ kurmamış, bu kesimin dışında kalan öğrencilerle, çalışanlarla, sağ kesimdekilerle de iyi ve dengeli ilişkiler geliştirmiştir. Dekanlığı sırasında da adaletli bir yönetim sergilemiş, örneğin o zamanlar okula girmeleri sorun olan sağ kesimden öğrencilerin zarar görmemeleri için çaba göstermiştir, hatta bundan dolayı "faşist-idare işbirliğine son" şeklinde eleştiriler almıştır (Uysal, 2013: 130-134, Özberk, 2016).

Askeri girişimler ve baskıcı yönetimlerle başı dertte olan Geray, bunlardan en son darbeyi 2017 yılında almış, yıllardan beri görev yaptığı SBF'de derslere girmesi engellenmek istenmiştir.

Sonuç: Gelecek Olsun

SBF'deki Şehircilik kürsüsünün kurulmasında, toplum yararını temel alan bir akademik yaklaşımın yeşermesinde, mekâna ilişkin sorunların siyasal, ekonomik yönlerinin işlenmesinde öncüler arasında yer alan Geray'ın akademideki en önemli katkılarını birey, toplum, doğa yararını hedefleyen bir bakış açısının oluşmasındaki çabalarında görebiliriz.

Çalışmalarında kentsel gelişmenin planlı olmasını, kentsel toprakların toplum yararına kullanılmasını, tarım topraklarının korunmasını, yerel yönetimlerin güçlendirilmesini, kentleşmenin çevreye zarar vermemesini, doğal varlıkların toplum yararına değerlendirilmesini, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını ısrarla savunmuştur.

Kentleşme, kırsal gelişme, yerel yönetimler ve çevre sorunları alanındaki yayınları, dersleri ve söyleşileri ile yerleşik değerleri, izlenen politikaları, başlatılan uygulamaları sorgulayarak, önerilerde bulunarak farklı anlayış biçimlerinin de olabileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu yöndeki çabalarında kendini akademi dünyasının dar çevresiyle sınırlamamış, kamu kurumları, yerel yönetimler, dernekler ve kooperatiflerdeki farklı rolleriyle üniversite dışında da etkisini göstermiştir.

Yaşamı boyunca da bu çabalarının karşılığını okul içinden ve dışından yoğun ilgi ve sevgi görerek almıştır. Aramızdan ayrıldıktan sonra bu kadar hoşça anılmasının ardında yalnızca hocalığı, akademisyenliği, yazdıkları bulunmuyordu, belki de bunlardan daha çok, çevresindeki insanlara davranış biçimiyle ve kurduğu ilişkilerin içtenliğiyle gönüllerde yer etmişti.

Umarız savunduğu değerler bir gün gerçek olur. Yazıyı onun deyişiyle "gelecek olsun" diye bitirelim…

Sonnotlar

[1] Reuter 1912 yılında Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne girmiştir, ardından buradan ayrılıp 1918-1921 yılları arasında Alman Komünist Partisi'nin Berlin Bölge Sekreteri, ardından da Parti Genel Sekreteri görevlerini yürütmüştür. 1923 yılında da Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne geri dönmüştür (Yavuz, 1968: 138).

[2] 12 Eylül Darbesi'ne giden süreçte buna ilişkin örnekler için bkz. (Oran, 2018; Mülkiye Dergisi, 2009).

Kaynakça

Adıgüzel Ş (2017). Bir Kentbilimcinin Meslek Yaşamöyküsü: Prof. Dr. Cevat Geray'ın Yaşamı, Düşünceleri, Uygulamaları ve Türk Kent Bilimine Katkıları. *Toplum ve Demokrasi*, 11 (23), 249-270.

Barclay D E (2012). Sürgündeki Ernst Reuter: 1935-1946. *Mülkiye Dergisi*, 36 (2), 85-90.

Can N ve Tercan B (2005). Prof. Dr. Cevat Geray ile Söyleşi. *Planlama*, 2, 4-22.

Geray G (2018). *Kent, Yerel Yönetimler ve Toplu Konut Yazıları* - Cilt I-II. Ed. Hasan Hüseyin Doğan. Ankara Palme Yayınevi.

Güner G (2010). Bir Halk Önderi Eğitimci: Prof. Dr. Cevat Geray. http://gunayguner.blogcu.com.

Keleş R (1994). Ernst Reuter ve Türk Kentbilimi. *Ege Mimarlık*, 1, 45-50.

Mülkiye Dergisi (2009). Mülkiye Üzerine Söyleşiler: Tuğba Çelebi-Cevat Geray Söyleşisi. *Mülkiye Dergisi*, 33, 61-67.

Oran B (2018). Cevat Abi Üzerinden 12 Eylül Faşizmi ile Günümüzün Mukayesesi. *Artıgerçek*, 26 Temmuz.

Özberk F (2016). Direncin ve Aydın Onurunun Simgesi Bir Bilim İnsanı: Cevat Geray (Cevat Geray'la, 15, Haziran 2016 günü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılan görüşme). *Bilim ve Ütopya*, 270.

Uysal M (2013). *Efsane Dekan: Anılarıyla Cevat Geray*. Ankara: İsim Yayınları.

Yavuz F (1968). Prof. Ernst Reuter. *SBF Dergisi*, 23 (23), 134-192.

Yavuz F (1972). *Anılarım*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Yavuz F (1981). Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Anılarım. *SBF Dergisi*, 37 (1), 17-28.